

АНАЛІТИЧНІ ОЗНАКИ ЗРОСТАННЯ РИЗИКУ ЗАГРОЗ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

В статті розглянуто можливі напрями прояву ризику за показниками фінансової звітності. Запропоновано вивчати ризик як комплексну економічну категорію. Обґрунтовано основні характеристики розуміння ризику за сучасних умов. Розглянуто окремі методи аналізу виявлення і оцінки рівня загроз фінансовій безпеці підприємства та визначення ознак ризику. Встановлено основні характеристики ознак ризику за показниками фінансової звітності. Встановлено взаємозв'язок ознак та тенденцій прояву ризику загроз банкрутства на рівні господарюючого суб'єкта.

Ключові слова: банкрутство підприємства, ознаки ризику, тенденції ознак ризику, показники фінансової звітності, пропорції успішності, фінансові коефіцієнти.

RZAYEVA T., BONDAR O.
Khmelnitsky National University

THE ANALYTICAL SIGNS OF INCREASING OF RISK THREATS OF ENTERPRISE BANKRUPTCY

The article discusses the possible directions of manifestation of risk according to the indicators of the financial statements. Invited to consider the risk as a complex economic category. Are substantiated the basic characteristics of understanding of risk under the present conditions. Discussed selected methods of analysis detection and estimation of level of threats to financial safety of the enterprise and determination of signs of the risk. Communication is established of the basic characteristics of signs of the risk with the directions of using the information of the financial statements. Proven the relationship between signs and tendencies of manifestation of the risks of threats of bankruptcy at the level of the business entity. Defined manifestation signs of risk on the directions of analysis indicators of the financial statements. Are substantiated the directions minimize the risk of bankruptcy enterprise. Proposed directions of minimization and financial risks insurance of the process of formation of expenses, revenues and financial results.

Keywords: the bankruptcy of the enterprise, signs risk, trends of the signs of risk, indicators of the financial statements, the proportions of successfulness, financial ratios.

Постановка проблеми. Своєчасність виявлення загроз неплатоспроможності є запорукою мінімізації рівня загроз діяльності підприємства. Оперативне діагностування та запобігання ризику банкрутства може суттєво знизити рівень ризику зростання банкрутства підприємства. Мінімізація ризику загроз банкрутства свідчить про те, що підприємство має достатній рівень платоспроможності та ліквідності, оптимальний рівень ділової активності, достатній рівень результативності діяльності.

За умов мінливої ринкової економіки виникає постійна загроза ризику зростання ймовірності банкрутства господарюючих суб'єктів. Зростання ризику банкрутства відображається, в першу чергу, за такими ознаками: характеристики фінансової стійкості, що мають негативну тенденцію; недотримання розрахункової дисципліни; стабільна негативна тенденція фінансових результатів; стабільне зниження рівня ліквідності та платоспроможності та ін. Зазначені характеристики свідчать про утруднення умов господарювання більшої частини підприємств. Зростання неплатоспроможності господарюючих суб'єктів підкреслюють доцільність дослідження ознак ризику банкрутства за умов, що склалися і викликають потребу подальшого дослідження проблем оцінки та діагностики перспектив зростання ризику банкрутства підприємства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вітчизняна та зарубіжна наукова думка представляє значну кількість моделей оцінки ймовірності банкрутства. У розвинених економіках найпоширенішими методами передбачення ризику банкрутства є моделі таких економістів, як Е. Альтман, Г. Спрінгейт, Р. Тафлер, Р. Ліс та ін. Заслужують на увагу моделі оцінки ризику банкрутства, що використовуються у вітчизняній практиці. Проблеми попередження та нейтралізації ризиків неплатоспроможності підприємства досліджували такі провідні науковці, як О.В. Білоус, В.В. Вітлінський, О.Б. Данченко, Н.Б. Єрмасова, Д.А. Штефаніч та ін. Вивчали питання управління, діагностики та страхування ризику діяльності підприємства досліджували І. Бланк, В. Гранатуров, В. Дикань, В. Лук'янова, В. Ортинський, О. Маковоз, Л. Некрасенко, Н. Паліга, Е. Четиркін, А. Холоденкота ін. Значна кількість публікацій з обраної проблеми не зменшує актуальності її дослідження і породжує відповідно ряд дискусійних питань, що потребують подальшого обговорення.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження ознак ризику ймовірності банкрутства господарюючого суб'єкта та обґрунтування тенденцій їх розвитку за умов інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Мінімізація ризику банкрутства має позитивний вплив на рівень фінансової безпеки підприємства, рівень його конкурентоспроможності, фінансового стану та ін.

Джерелом загроз є певні негативні чинники й умови функціонування фінансової системи підприємства: це може бути один чинник (умова) або їхня сукупність. Однак джерелом загрози є не

негативний чинник, а його деструктивна дія на можливості реалізації конкретних фінансових інтересів підприємства і забезпечення його фінансової безпеки. Така негативна дія чинника має ймовірнісний характер, це обов'язковий атрибут будь-якої загрози фінансовій безпеці підприємства. В результаті негативного впливу загрози її дія наносить безпосередній або опосередкований збиток підприємству [3, с.117-118].

Головною метою фінансової безпеки підприємства є ефективна господарська діяльність підприємства в поточному періоді, і достатній потенціал для функціонування і розвитку в майбутньому. Головні функціональні цілі фінансової безпеки наступні: забезпечення високих фінансових результатів діяльності підприємства; забезпечення та підтримка фінансової стійкості та незалежності підприємства; забезпечення технологічної незалежності та технічного потенціалу підприємства; досягнення високої конкурентоспроможності; забезпечення ефективності фінансового менеджменту; забезпечення високої ліквідності активів підприємства. Однією з умов стану фінансової безпеки підприємства є захищеність його фінансових ресурсів від зовнішніх і внутрішніх загроз. У зв'язку з цим всебічне вивчення сутності загроз, їх видів та класифікації, набувають важливого значення для дослідження сутності фінансової безпеки підприємства в структурі економічної безпеки підприємств [1, ст.232-233].

Управлінці всіх рівнів, приймаючи управлінські рішення, йдуть на певний ризик, у результаті якого отримують вигоду або ж будуть мати втрати. У цьому разі аж ніяк не можна говорити про загрозу, пов'язану з його рішеннями. Загроза бізнесу може виникнути лише у разі несприятливого розвитку подій, тобто можна стверджувати, що загрози виникають, зокрема, у результаті прийняття ризикових рішень. І навіть стихійне лихо, через яке може бути завдано значної шкоди аж до втрати бізнесу, варто трактувати як загрозу, що виникає у результаті прийняття рішення про вкладення капіталу у підприємницьку діяльність (а не в цінні папери, наприклад) [4, ст.237-238].

Банкрутство – це один з ключових елементів ринкової економіки й інститут системи громадського та торговельного права. З економічного погляду банкрутство є неспроможністю продовження суб'єктом, який має значні борги перед кредиторами і зобов'язання перед бюджетом, своєї підприємницької діяльності внаслідок її економічної нерентабельності й катастрофічності. Наслідком незадовільного фінансового стану більшості вітчизняних підприємств стало катастрофічне збільшення їх кредиторської та дебіторської заборгованостей. Неплатоспроможність є, у свою чергу, підставою для оголошення підприємства банкрутом. За нормальних умов господарювання акціонери та кредитори сподіваються на винагороду, рівень якої залежить від рівня прибутковості фірми [5, ст.171].

Для виявлення і оцінки рівня загроз фінансовій безпеці підприємства та визначення ознак ризику найбільш придатні такі методи аналізу: SWOT-аналіз, PEST-аналіз, SNW-аналіз, метод розробки сценаріїв розвитку подій та ін. Розглянемо окремі з них для виявлення і оцінки рівня ризику фінансовій безпеці підприємства.

Використання SWOT-аналізу у вигляді методу виявлення і якісної оцінки рівня загроз фінансовій безпеці підприємства полягає у наступному. Його застосування є доцільним для оцінки поточного стану фінансової безпеки підприємства і виявлення загроз і має певні особливості. До прикладу сильними сторонами фінансової діяльності підприємства виступають позитивні внутрішні умови здійснення фінансової діяльності, слабкими сторонами – негативні внутрішні умови у вигляді внутрішніх загроз, можливостями – позитивні зовнішні умови здійснення фінансової діяльності, власно загрозами – негативні зовнішні чинники у вигляді зовнішніх загроз фінансовій безпеці. При застосуванні SWOT-аналізу в процесі виявлення і визначення рівня загроз фінансовій безпеці слід мати на увазі, що найсуттєвіші загрози виникають, коли негативний розвиток ситуації у зовнішньому середовищі підприємства накладається на слабкі сторони самого механізму управління фінансової безпеки підприємства, тобто у такому разі має місце негативний кумулятивний ефект. Найбільші потенційні можливості забезпечення належного рівня ФБП стають результатом наявності і сукупної дії позитивних чинників зовнішнього середовища і сильних сторін самого механізму управління фінансовою безпекою.

Використання SWOT-аналізу надає можливість також визначати стратегії дій щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства. Для цього слід застосовувати відповідну матрицю.

Для виявлення і якісної оцінки рівня загроз фінансовій безпеці підприємства можна використовувати метод PEST-аналізу, який дозволяє виявляти загрози з боку зовнішнього середовища макrorівня. За цього методу такі загрози поділяють на чотири різновиди, які позначаються аббревіатурою англійських літер: P (political and legal environment) – політико-правове середовище; E (economic environment) – економічне середовище, S (sociocultural environment) – соціокультурне середовище, T (technological environment) – технологічне середовище.

Економічне середовище (economic environment) впливає і відповідно таїть загрози фінансовій безпеці підприємства через ті чи інші темпи розвитку економіки країни. В першу чергу, це стосується ВВП, національного доходу, темпів інфляції, балансу грошових доходів і витрат населення, динаміки валютного курсу, рівня кредитних ставок, рівня монетизації економіки, облікової ставки НБУ, наявності дефіциту державного бюджету, сальдо зовнішньоторговельного балансу тощо.

В соціокультурному середовищі (sociocultural environment) на стан фінансової безпеки підприємства впливають такі чинники, які можуть мати негативний характер: освітній і культурний рівень працездатного

населення, рівень підготовки фахівців з вищою освітою в галузі фінансової діяльності, відношення населення до здійснюваних ринкових реформ.

Технологічне середовище (technological environment) робить найбільший вплив на стан фінансової безпеки через впровадження інновацій у технічні засоби управління, фінансові інструменти і технології.

В процесі проведення PEST-аналізу спочатку виявляються зовнішні загрози, а потім у якісному плані оцінюється їхній вплив на стан фінансової безпеки підприємства [2, ст. 142].

Відповідно до існуючих теоретичних підходів до розуміння категорії ризик вважаємо за доцільне вивчати його як комплексну економічну категорію. За сучасних умов господарювання буде доречним окреслити такі основні ознаки категорії "ризик":

- відображає міру (ступінь) досягнення сподіваного результату, а також показує невдачі та відхилення від цілей;
- пов'язаний з подоланням невизначеності та конфліктності у ситуації неминучого вибору;
- ситуативна характеристика розвитку системи у просторі і часі, яка носить об'єктивний характер і призводить до зміни рівноважної стійкості системи;
- характеризує втрати підприємства можливість виникнення збитків невизначеність результату й наслідків (кількісний підхід);
- можливі несприятливі (або навпаки, сприятливі) наслідки, міра економічної безпеки;
- характеризує невизначеність реалізації цільових задач; невизначеність кінцевого результату; можливого відхилення від мети.

Відповідно до мети дослідження буде доречним окреслити основні ознаки та тенденції прояву ризику банкрутства за інформацією фінансової звітності. Відповідність ознак та тенденцій ризику банкрутства представлена у табл. 1.

Відповідно до вказаних ознак та тенденцій прояву ризику банкрутства за показниками фінансової звітності доцільно визначити такі їх характеристики:

- недотримання нормативних значень показників фінансової стійкості та їх негативна тенденція;
- недотримання рекомендованих значень та бажаних тенденцій показників ліквідності підприємства;
- стійка негативна динаміка фінансових коефіцієнтів оцінки якості фінансування;
- негативні динаміка характеристик балансової напруги (зростання) підприємства та його операційної безпеки (зниження);
- недотримання пропорцій успішності за інформацією балансу підприємства та їх негативна тенденція;
- недотримання взаємозв'язку та взаємозалежності темпів зростання показників характеристик конкурентоспроможності (балансової напруги та операційної безпеки);
- недотримання взаємозв'язку та взаємозалежності темпів зростання показників характеристик рівня ділової активності підприємства та ін.

Таблиця 1

Взаємозв'язок ознак та тенденцій прояву ризику банкрутства на рівні господарюючого суб'єкта

Ознаки	Тенденції
Рівень ліквідності та платоспроможності	зниження рівня ліквідності та платоспроможності (негативна тенденція)
Характеристики фінансової стійкості	нестійка тенденція (різка негативна)
Розрахункова дисципліна	погіршення якості виконання (недотримання розрахункової дисципліни)
Фінансові результати, доходи, витати	нестійка тенденція (різка негативна)
Показники оборотності активів	мінлива (негативна) тенденція до зниження
Рівень фінансової безпеки	нестійкий (зниження)
Рівень конкурентоспроможності	зниження (зростання балансової напруги, зниження рівня операційної безпеки)
Ефективності та результативності діяльності підприємства	зниження рівня ділової активності, недотримання взаємозв'язку та взаємозалежності темпів зростання показників фінансової звітності

З метою мінімізації рівня ризику банкрутства важливо звернути увагу на регулювання потреби у джерелах формування активів за їх складовими, а саме:

- оптимізація структури фінансових ресурсів підприємства з погляду питомої ваги власних і запозичених;
- оптимізація й регулювання структури власного капіталу та диверсифікація підходів до її формування;
- оперативний перегляд і обґрунтування переваг (з урахуванням стратегії) залучення обсягів запозичених фінансових ресурсів;

- оптимізація структури запозиченого капіталу з погляду обсягу залучення в розрізі довгострокових та поточних зобов'язань;
- оперативний контроль розрахунків для повернення основної суми кредиту і відсотків за нею;
- перевірка й забезпечення умов ефективного використання та повернення кредиту;
- оптимізація структури власних фінансових ресурсів з погляду частки залучених за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел.

Важливим напрямом запобігання небезпекам процесу формування витрат та доходів є мінімізація і страхування фінансових ризиків, а саме:

- оцінка і прогнозування ступеня ймовірності окремих фінансових ризиків та рівня можливих фінансових витрат;
- формування і дотримання оптимального співвідношення рівня прибутковості (збитковості) та ризику за окремими фінансовими операціями;
- прогнозування максимально можливого рівня ризиків за окремими фінансовими операціями у випадку їх виправданості;
- розробка системи профілактичних і запобіжних заходів для забезпечення зниження ймовірності виникнення ризиків;
- формування певного страхового резервного фонду, спеціальних цільових резервних фондів, відповідних резервних статей.

Висновки. Використання в аналітичних дослідженнях запропонованих ознак ризику та тенденцій за їх характеристиками, у розрізі показників фінансової звітності та фінансових коефіцієнтів дасть змогу:

- вчасно виявити та обґрунтувати негативні тенденції зміни показників фінансової звітності, фінансових коефіцієнтів, пропорцій успішності;
- оперативно виявити прояви недотримання взаємозв'язку та взаємозалежності темпів зростання показників фінансової звітності;
- своєчасно розробити систему запобігання прояву ризику та мінімізувати їх негативний вплив за умов інтеграційних процесів.

Використання в практичній діяльності підприємства запропонованих ознак ризику банкрутства забезпечить достатню фінансову стійкість підприємства, гарантує тривалу та стійку платоспроможність господарюючого суб'єкта, підтримає оптимальний фінансовий стан підприємства, рівень його конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості та економічної безпеки підприємства.

Література

1. Васькова Ю.І. Фінансова безпека підприємства – провідна складова економічної безпеки та засіб попередження кризи підприємств / Ю.І. Васькова // Наука й економіка. – 2014. – Вип. 1. – С. 230–234.
2. Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : наук. монографія / Єрмошенко М.М., Горячева К.С. – К. : Національна академія управління, 2010. – 232 с.
3. Картузов Є.П. Вплив ризиків і загроз на стан фінансової безпеки підприємств / Є.П. Картузов // Актуальні проблеми економіки – 2012. – № 9. – С. 115–124.
4. Селюченко Н. Є. Ризики та загрози підприємства: підходи до трактування та уточнення їхньої суті / Н. Є. Селюченко, В. М. Климаш // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2011. – № 720. – С. 234–239.
5. Ткаченко А.М. Попередження загрози банкрутства промислового підприємства / А.М. Ткаченко, В.П. Мельничук // Економічний Вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2013. – Вип. 5. – С. 170–176.

Надійшла: 23.09.2017; рецензент: д. е. н., проф. Ведерніков М.Д.